

speciális kötelezettségeket meg lehessen fogalmazni, az egyes vajdaságokban fel kell térképezni mind az intézményi helyzetet, mind pedig a szükségleteket.

A vajdasági könyvtárak információs feladatkörének itt ismertetett koncepcióját 1979-ben megvitatták, továbbfejlesztették és el is fogadták. Most teszik az első erőfeszítéseket annak érdekében, hogy az egyes vajdasági könyvtárak információs gyakorlata hozzáigazodjék ehhez a koncepcióhoz, illetve a továbbiakban ennek jegyében fejlődjék tovább.

/KOLANOWSKA, Z.: Działalność informacyjna bibliotek publicznych. = Poradnik Bibliotekarza, 31. köt. 10. sz. 1979. p. 245–247./

(Futala Tibor)

Az iskolai könyvtárak és a SINTO

A Tudományos, Műszaki és Szervezési Információs Rendszer (*System Informacji Naukowej, Technicznej i Organizacyjnej, SINTO*) nem határozza meg a tanulók és a pedagógusok információellátásának formáit és módszereit. Azt az általános kibúvót, hogy a felhasználók e két nagy rétegének szükségleteit továbbra is a közművelődési és iskolai könyvtáraknak kell kielégíteniük, nem szabad elfogadni. Annál is kevésbé, mivel a SINTO-ban nincs semmiféle utalás arra nézve, hogy az imént említett könyvtár típusokon keresztül miként lehet a rendszer szolgáltatásaiból részesülni.

Az Oktatás- és Nevelésügyi Minisztérium felügyelete alatt 49 vajdasági pedagógiai könyvtár (308 fiókkal), 19 ezer iskolai könyvtár és a nagy szakkönyvtárak és dokumentációs intézmények egész sora működik, úm. a Pedagógiai Kutatóintézet (*Instytut Badań Pedagogicznych*), a Szakpedagógiai Főiskola (*Wyższa Szkoła Pedagogiki Specjalnej*), a 19 tagintézménnyel rendelkező Tanítóképző Intézet (*Instytut Kształcenia Nauczycieli*), az Ifjúságkutatási Intézet (*Instytut Badań nad Młodzieżą*), az Iskolai Programok Intézete (*Instytut Programów Szkolnych*), valamint a Minisztérium szakkönyvtára, illetve a Pedagógiai Kutatóintézet és a Tanítóképző Intézet mellett megszervezett dokumentációs központ.

Számos fontos pedagógiai gyűjtemény és információs intézmény viszont a Tudományos, Felsőoktatási és Műszaki Minisztérium felügyelete alatt fejt ki a tevékenységét, s mint ilyen, be is került a SINTO „sáncái” közé.

Ebben a helyzetben az Oktatás- és Nevelésügyi Minisztériumnak két probléma megoldására kell erőit összpontosítania:

1. *Meg kell szerveznie az adott, végtelenen decentralizált és elmaradott intézményi bázison a tanulóifjúság*

információellátásának a rendszerét. Ez annál fontosabb, mivel sok fiatal számára az új tízéves iskola egyszersmind szakképzettséget is nyújt. Ennek az információs rendszernek olyannak kell lennie, hogy az alkalmas pillanatban csatlakozhassék a SINTO-hoz.

2. *Meg kell határozni a lengyel pedagógiai információs rendszer modelljét,* amelynek első renden a tanuló pedagógusokat kell ellátnia információkkal. Ez napirendi feladat, hiszen az új középiskola követelményeinek eleget tenni tudó pedagógusgárda kiképzése hosszabb ideig tart. Az erőfeszítések nyomán az iskolai és a pedagógiai könyvtárak szervezetének és érdemi felkészültségének olyatén kell fejlődnie, hogy hatékonyan láthassák el a pedagógiai információ központjainak és műhelyeinek a szerepét.

/DRZEWIECKI, M.: Miejsce bibliotek szkolnych w systemie informacji naukowej, technicznej i organizacyjnej (SINTO). = Poradnik Bibliotekarza, 31. köt. 9. sz. 1979. p. 226–227./

(Futala Tibor)

A könyvtári munka automatizálásának fejlődése és aktuális problémái

A könyvtári munka automatizálásának kibontakozásában és elmélyülésében *három szakaszt* különböztetünk meg:

A hatvanas évek közepéig – az első szakaszban – az 1. és 2. generációs számítógépek kihasználása csak korlátozott mértékben volt lehetséges, mindenekelőtt az adatátvitel és feldolgozás lassúsága, a belső és külső memóriák szűk kapacitása, valamint az egyéb technikai feltételek elégtelensége miatt. A könyvtári munkafolyamatok különböző szakaszait gyakorlatilag *még nem lehetett elfogadható színvonalon automatizálni.* Azon munkafolyamatok automatizálása, amelyekre mégiscsak sor került ebben a szakaszban, egyéni, elszigetelt törekvések voltak.

Az adott időszak automatizálási törekvései a következő tapasztalatokkal szolgáltak:

a) Az új technika könyvtári meghonosítása egyfelől feltételezi a könyvtárosok műszaki képzettségének a növelését, másfelől pedig az automatizálási jártasságok megszerzését.

b) A könyvtárak automatizálásának nem kell átvennie a hagyományos könyvtári munkamegosztást, ellenkezőleg: bizonyos változások e tekintetben eleve szükségeszerűek.

c) A számítógépek fejlettsége még csak némely, elsősorban kis- és közepes könyvtári munkafolyamat automatizálását illetően kecsegtet sikerrel.

d) Elengedhetetlen a könyvtári automatizálási tapasztalatok elterjesztése, illetve az automatizálás elvi—elméleti alapjainak kidolgozása.

A hatvanas évek második felében — egyben a fejlődés második szakaszában — az USA sok nagykönyvtára készített komplex automatizálási tervet a 3. generációs számítógépek lehetőségeit alapul véve. A célkitűzés a feladatok integrálása, az egyszeri input és többszöri output megvalósítása volt.

A kimunkált programokat először kísérleti modellen próbálták ki, majd ezt követően kerülhetett sor üzemszerű használatukra. A 3. generációs számítógépek elvileg is különböztek a korábbiaktól: *segítségükkel több feladat egyidejű párhuzamos megoldására is lehetőség nyílt.* Fejlettebb programnyelvek (COBOL, FORTRAN, PL—1 stb.) tökéletesítették a software ellátását. *Megjelentek a display-ek és a mágneslemezek.* A display-ek a feladatok off-line üzemmódú megoldását az on-line megoldás lehetőségeivel bővítették ki. A lemeztárak csökkentették az adatkeresés idejét.

Technikai újdonságnak számított ebben az időszakban az *alfanumerikus sornyomtató* megjelenése (IBM 1403), amelynek alkalmazásával lehetségessé vált a kis- és nagybetűk megkülönböztetése, a diakritikus jelek és a különböző ábécék betűinek felhasználása. *Az elektromechanikus optikai leolvasó* (PHOTON ZIP 900) 1966-ban, *az elektronikus optikai gyorsleolvasó* (DIGSET 50 T 1) váltotta fel, amelynek a teljesítménye a korábbi háromszorosa, és egyidőben több, száznál is több jelet tartalmazó készlettel dolgozik.

A gyors fejlődés megkövetelte az információörögzítés szerkezetének az egységesítését és szabványosítását, elsősorban a mágnesszalagos információörögzítés kommunikatív formátumának a kidolgozását.

Kiderült, hogy az automatizálás *legköltségesebb része az adatelőkészítés.* Ezért került napirendre a központilag feldolgozott adatok gépi információhordozókon (lyukszalag, mágnesszalag, lyukkártya stb.) történő továbbítása az egyes nagykönyvtárakba és információs központokba.

A *Library of Congress* 1969-ben bevezette és terjeszteni kezdte a *MARC II bibliográfiai adatrögzítő formátumot*, amelyet később Nagy-Britannia, az NSZK és más országok nemzeti bibliográfiái is alkalmazni kezdtek. Jelentős esemény volt a *könyvek nemzetközi szabványos azonosító számának (ISBN)* a bevezetése.

A fejlődés harmadik szakasza a legutóbbi 6-8 évet öleli fel. Megnőtt a számítógépek teljesítménye, és ugyanakkor csökkent az áruk. Elterjedt a programcsomagok adása-vétele. Kiemelkedő jelentőségük van a kis-számítógépeknek. Ezek 10-20-szor olcsóbbak, mint a közepes- és nagyszámítógépek, és még egy sor műszaki előnyük is van velük szemben.

Az automatizálás fő irányai most a különböző kiterjedésű (területi, nemzeti stb.) *információs hálózatok,*

az off-line üzemmódú információcsere és a közvetlen on-line típusú szolgáltatások felé mutatnak. A Stanford Egyetem (USA) BALLOTS II automatizált könyvtári rendszere pl. 30 tagkönyvtár részvételével működik. Kanadából a TELECAT-COOP, Svédországból a LIBRIS, az NSZK-ból a DORIS és az IBIS elnevezésű hálózat hozható fel példának. Míg néhány évvel ezelőtt a könyvtárak és az információs központok saját adattárak kialakítására törekedtek, addig *napjainkban már más adatbázisokból próbálják megszerezni a szükséges információkat.* Ebben a telekommunikációs technika fejlődése is közrejátszott.

A Lockheed (USA) könyvtára katalógusát (több mint 1 millió katalóguscédula) számítógép és COM berendezés segítségével másolta mikrofilmre. A mikrohordozókon levő katalógusokat és kartotékokat sokszorosítani, másolni lehet, ami vitathatatlannul hozzájárul széles körű elterjedésükhöz.

A könyvtárak hagyományos katalógusait lassan-lassan *elektronikus katalógusok,* a könyvtári adattárak váltják fel. A Library of Congress 1980 folyamán kívánja hagyományos katalógusrendszerét számítógépes adatbázisra kicserélni.

A könyvtári munka automatizálását a Szovjetunióban is kiemelt módon kezelik. Folyamatban van az *Állami Automatizált Tudományos-Műszaki Információs Rendszer (Goszudarsztvennaja avtomatizirovannaja szisztema naucsno-tehniczeszknoj informacii - GASZNTI)* kialakítása. Ez a szövetségi, a területi és ágazati automatizált információs központokat és könyvtárakat magában foglaló bonyolult, átfogó rendszerre épül ki, amelyben a helyi integrált rendszerek szervesen illeszkednek majd be a hierarchizált egységes rendszerbe.

Egy másik fontos feladat a *könyvtári munkafolyamatok központosítása.* Nyilvánvaló, hogy egy olyan kiterjedt könyvtári rendszerben, amelyhez 360 ezer könyvtár és 4 milliárdnyi állományegység tartozik, nem lenne ésszerű az automatizálást minden egyes könyvtárban külön-külön elvégezni. Már eddig is 1200 központosított rendszer jött létre, ahol a gyarapítást, a katalógizálást, az irodalomkutatást központosítva intézik. A 10. ötéves terv végéig 1500 központosított rendszert kell kialakítani.

Jelenleg a *szocialista országok* sok nagykönyvtára fáradozik automatizált könyvtári—információs rendszerének a létrehozásán. Ezek egyetlen integrált könyvtári rendszerre szervezése irreális lenne. Valamiféle *koordináció viszont felettebb kívánatos.* Így pl. az NTMIK-ben és a szocialista országok megfelelő szerveinél olyan osztályokat, munkacsoportokat kellene — és lehetne — létrehozni, amelyek *koordinálnák a könyvtárak gépesítését és automatizálását.*

Ezek a munkacsoportok foglalkozhatnának a KGST-tagországokban gyártott számítógépek fokozatos bevezetésének kimunkálásával, az egyes alrendszerek létrehozás-

sával. További feladatuk lenne a szocialista országok által közösen gyártható műszaki berendezések jegyzékének az összeállítás.

/PISCSALNIKOV, S. A.: Výchov a aktuální problémy automatizace knihoven. = Technická Knihovna, 23. köt. 11. sz. 1979. p. 298–305./

(Szerencsés János)

Amikor „útban van” a könyvtáros

Az információs rendszerek hatékonyságának személyi tényezői

Bizonyára mindenkiben él valamilyen kép az *ideális szakkönyvtárról, információs részlegről*. Ez általában szép és jó ízléssel berendezett helyiség szokott lenni, ahol megfelelően osztályozott, korszerű állomány, áttekinthető katalógusrendszer, sokféle szolgáltatás várja az olvasókat, felhasználókat. Ebben a környezetben kedélyes, udvarias, átfogóan tájékozott könyvtárosok tevékenykednek, akik pontosan tudják, hogy mit miért csinálnak.

A valóságban azonban legtöbbször egészen más a helyzet. E cikk szerzői, akik az Aslib módszertani munkatársaiként számos angliai szakkönyvtárat látogattak meg, azt tapasztalták, hogy a könyvtárak legtöbbje nemhogy igen távol esik ettől az ideális képtől, de még azt sem mondhatja el magáról, hogy *nagyjában-egészében hatékony szolgáltatásokat nyújt*. Megállapították azt is, hogy a hiányosságokat számos esetben az információs személyzet egyes tagjainak nem megfelelő magatartása, hóbortossága, tájékozatlansága stb. okozza. Gyakran feltehető a kérdés: *a szolgáltatások a felhasználók, vagy pedig az információs dolgozók igényeit tükrözik?*

A személyi tényezők negatív szerepét illusztrálják a következő esetek.

Mindig így csináltam. . .

Az eset egy közepes méretű iparvállalat szakkönyvtárában történt. A szolgáltatások igen magas színvonalúak voltak, és semmi sem mutatott arra, hogy a tevékenységek egyike-másika aránytalanul veszi igénybe az öt információs dolgozó munkaidejét.

A módszertani munkatársakat mikrofilmzési tanácsadás céljából hívták meg; első benyomásuk igen pozitív volt. Tájékozódásuk közben azonban hamarosan észrevették, hogy az egyik *témafigyelő bulletin* (a könyvtár havonta, különféle témákban adja ki őket) *szinte soha nem vált ki kéréseket*. Kiderült, hogy azzal a szakterülettel, amelyet a szóban forgó bulletin dolgoz fel, már három éve nem foglalkozik a vállalat. E híradót a csoport

vezetője készítette, kizárólag azért, mert a téma – amely speciális szakterület volt – érdekelte, és szakismereteit naprakészen akarta tartani.

Ez az eset, amelynek „ára” pénz- és idővesztésében egyrészt kimutatható, *tipikus példája annak, hogy az egyéni érdekek milyen könnyen kerülnek előtérbe a vállalat szükségleteivel szemben*.

Hogy jövök én ahhoz. . .

Egy alkalommal egy intézmény könyvtári–információs részlegének munkaerő-létszámával kapcsolatos tanácsadásra hívták meg a szerzőket. Ilyenkor az első feladat annak megállapítása, hogy a személyzet hogyan tölti el munkaidejét. Kiderült, hogy az egyik alkalmazott (a kettő közül) munkaidejének tetemes részét fordítja könyvtárközi kölcsönzéssel kapcsolatos levelezésre. A levelezés átnézésakor arra derült fény, hogy *a könyvtáros a kérések nagy részét nem a BLLD-hez küldi, hanem az ország legkülönbözőbb részein levő könyvtárakhoz*. Mikor megkérdezték, hogy miért, azt válaszolta; *hogy véleménye szerint nem ildomos a BLLD-t mindenféle aprósággal zaklatni, amikor annak bizonyára rengeteg fontosabb dolga is van* („. . .nem várhatom el, hogy nekem, egy kis senkinek mindent megcsináljanak. . .”).

A változtatásokat nem szabad erőltetni. . .

E halhatatlan szavak egy nem profitra épülő nagyvállalat könyvtárában hangzottak el. A könyvtár költöztetésének irányítására meghívott tanácsadónak a helyiségbe belépve középkori hangulatot idéző kép tárult a szeme elé: a polcokon aprólékos gondossággal elhelyezett, *gyönyörűen bekötött, gerincükön aranyosan csillogó kötetek sorakoztak*. Közelebb lépve megdöbbenve tapasztalták, hogy 10–20 év bekötött folyóirattermésével állnak szemben. A kötetek között jócskán akadtak hetilapok is, amelyek – enyhén szólva – efemer jellegűeknek tekinthetők, így hosszan tartó megőrzésük teljesen indokolatlan.

A könyvtárossal való beszélgetés során derült ki, hogy elődje, aki könyvtárosi gyakorlatát egy „gentlemen’s club”-ban szerezte, különös *örömet lelte a kötetési program megszervezésében*, ami egyébként könyvtárosi szakértelmét is teljesen kimerítette. Az utód-könyvtáros folytatta a kötetési tradíciót. A tanácsadók megjegyzésére, miszerint a folyóiratokon kívül léteznek még egyéb fontos kiadványfajták, pl. könyvek, kutatási jelentések stb. is, a könyvtáros azt válaszolta, hogy a könyvtár csak *folyóiratokat gyűjt, ő maga pedig „nem hisz a kizárólag a változtatás kedvéért történő változtatásban”*.

Ez az eset igen szomorú példája annak, amikor *eleve nem határozzák meg a könyvtár feladatait*. Az adott